

ANDRZEJ ADAM MAJEWSKI*
Instytut Historyczny
Uniwersytet Warszawski
ORCID: 0000-0002-9538-8137

RACHUNKI WOJSKOWE PISARZA POLNEGO LITEWSKIEGO ALEKSANDRA HILAREGO POŁUBIŃSKIEGO Z LAT 1656-1660*

W Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie zachował się ciekawy dokument, zatytułowany „Ekspensa na różne potrzeby wojskowe, puszkarzom, furmanom armatnym, szpiegom i innym *anno 1659 a die 8 Augusti*, idąc do Kurlandytj”. Zasadniczo zawiera on szczegółowy wykaz wydatków na cele wojskowe, które poniósł z prywatnej szkatuły pisarz polny litewski Aleksander Hilary Połubiński w trakcie kampanii w Księstwie Kurlandii i Semigalii w latach 1659-1660 oraz w okresie walk na Podlasiu z wojskami moskiewskimi kniazia Iwana Andrejewicza Chowańskiego w lutym-marcu 1660 r. Do dokumentu została też dołączona krótka informacja o wydatkach poniesionych przez Połubińskiego po bitwie nad rzeką Basią (październik 1660 r.) oraz w kampaniach z lat 1656-1658, podczas których dowodził on jako regimentarz dużymi, wydzielonymi grupami wojska litewskiego.

Księstwo Kurlandii i Semigalii w toczącej się od 1655 r. drugiej wojnie północnej (zwanej w historiografii polskiej „potopem”) zachowywało początkowo neutralność, jednakże jesienią 1658 r. zostało zdradziecko zaatakowane przez wojska szwedzkie feldmarszałka Roberta Douglasa, który zdobył Mitawę i uwięził księcia kurlandzkiego Jakuba Kettlera. Na pomoc Kurlandczykom wysłano pod koniec 1658 r. część sił litewskich pod wodzą oboźnego litewskiego Samuela Aleksandra Komorowskiego, a w sierpniu 1659 r. dosłano tam jeszcze korpus (ok. 4500-5000 żołnierzy) pod komendą Połubińskiego. Oddziały litewskie, wspierane również przez wojska brandenbursko-pruskie, do stycznia 1660 r. zdołały wyzwolić spod szwedzkiej okupacji prawie całe Księstwo Kurlandii i Semigalii. W rękach Szwedów pozostał tylko zamek w Bowsku, który opuścili już po zawarciu pokoju w Oliwie pod Gdańskiem (3 maja 1660 r.). Po zajęciu Mitawy (9 stycznia 1660 r.) korpus Połubińskiego odszedł na Podlasie i tam został zaatakowany przez moskiewską kawalerię kniazia Chowańskiego, co o mały włos nie zakończyło się dla Litwinów tragicznie¹.

* Artykuł powstał w ramach grantu Narodowego Programu Rozwoju Humanistyki nr 11H 13 0334 82 pt. „Akta skarbowe jako źródło do dziejów wojskowości staropolskiej za panowania Wazów (1587-1668)”, realizowanego w latach 2015-2016.

¹ O kampanii w Księstwie Kurlandii i Semigalii oraz walkach litewsko-moskiewskich na Podlasiu patrz: L. Podhorodecki, *Kampania polsko-szwedzka 1659 r. w Prusach i Kurlandii*, „Studia i Materiały do Historii Wojskowości”, 4/1958, s. 203-246; A. Codello, *Wydarzenia wojenne na Żmudzi i w Kurlandii 1656-1660*, „Przegląd Historyczny”, 7/1966, z. 1, s. 49-69; A. Rachuba, *Wstęp*, w: J.W. Poczobut Odlanicki, *Pamiętnik (1640-1684)*, oprac.

Najwięcej pieniędzy podczas wspomnianych wyżej działań wojennych Połubiński przeznaczył na żołd dla puszkarzy i furmanów armatnich – 2293 zł, a także na proch, ołów, siarkę, naprawę dział i inne „potrzeby ogniiste” – 4298 zł i 16 gr. Razem wyniosło to 6591 zł i 16 gr. Tak wysoka kwota zupełnie nie dziwi, ponieważ walki w Księstwie Kurlandii i Semigalii polegały głównie na obleganiu i szturmowaniu zamków, a przy tego typu działaniach artyleria odgrywała najważniejszą rolę².

Drugą pod względem wysokości pozycję w budżecie Połubińskiego stanowiły wydatki na gońców, posłańców, trębaczy i pocztę – 1016 zł i 5 gr. Wynikało to z faktu, że walczące w Księstwie Kurlandii i Semigalii wojska litewskie podlegały kilku ośrodkom decyzyjnym (król Jan Kazimierz, hetman wielki litewski Paweł Jan Sapieha, koniuszy litewski Bogusław Radziwiłł). Połubiński był zmuszony utrzymywać z nimi stały kontakt, informując ich o przebiegu kampanii i odbierając od nich polecenia i rozkazy. W dodatku żołnierze litewscy kilkakrotnie buntowali się z powodu niewypłacanego od lat żołdu (próbowali nawet zawiązać konfederację), dochodziło też do licznych konfliktów między tzw. prawym skrzydłem armii litewskiej (dywizja sapieżyńska) a lewym (dywizja żmudzka), co zmuszało Połubińskiego do intensywnej korespondencji z królem i hetmanem Sapiehą, w celu uzyskania od nich wskazówek, jak ma postępować. Poza tym wojska litewskie były zazwyczaj podzielone na kilka operujących samodzielnie grup i w związku z tym zachodziła potrzeba utrzymywania między nimi ciągłej łączności. Litwini musieli też kontaktować się w różnych sprawach (wymiany jeńców, zawarcia lub przedłużenia rozejmu) z dowódcami nieprzyjacielskimi – Robertem Douglasem, Iwanem Andrejewiczem Chowańskim i Afanasijem Ławrentiejewiczem Ordinem-Naszczokinem³.

Należy też zauważyć, że stosunkowo dużą kwotę wydał Połubiński na wywiad – 490 zł i 15 gr. Wymusiły to zaistniałe okoliczności. Operujące w Księstwie Kurlandii i Semigalii wojska litewskie znajdowały się w stanie poważnego zagrożenia atakiem nieprzyjacielskim z zewnątrz. Połowa armia szwedzka Roberta Douglasa została wprawdzie pobita przez kawalerię litewską i wycofała się do Inflant, lecz do Litwinów docierały niepokojące pogłoski, że feldmarszałek zbiera nowe siły i zamierza uderzyć ponownie. W pobliżu Księstwa

A. Rachuba, Warszawa 1987, s. 41-54; idem, *Konfederacje wojska litewskiego w latach 1655-1663*, Zabrze 2010, s. 61-82; K. Kossarzecki, *Walki z wojskami moskiewskimi kniazia Iwana Chowańskiego na Podlasiu w lutym-marcu 1660 roku*, w: *Świat pogranicza*, red. M. Nagielski, A. Rachuba, S. Górzyński, Warszawa 2003, s. 165-179; idem, *Kampania roku 1660 na Litwie*, Zabrze 2005, s. 125-148; K. Bobiatyński, *Michał Kazimierz Pac – wojewoda wileński, hetman wielki litewski. Działalność polityczno-wojskowa*, Warszawa 2008, s. 32-61; idem, *Bauska Žečpospolitas un Zviedrijas kara laika 1658.-1660. gada*, „Latvijas Vestures Žurnals”, 2015, nr 1, s. 48-69; A.A. Majewski, *Działania wojenne w Księstwie Kurlandii i Semigalii w latach 1658-1660*, w: *Z dziejów stosunków Rzeczypospolitej Obojga Narodów ze Szwecją w XVII wieku*, red. M. Nagielski, Warszawa 2007, „Fasciculi Historici Novi”, t. 8, s. 225-245; idem, *Aleksander Hilary Połubiński (1626-1679), marszałek wielki litewski. Działalność polityczno-wojskowa*, Warszawa 2017, s. 194-220; S. Augusiewicz, *Kurlandzka kampania wojsk brandenburskich pod komendą Bogusława Radziwiłła. Projekty i realizacja 1658-1660*, „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, 2006, nr 1, s. 37-68.

² K. Bobiatyński, *Michał Kazimierz Pac...*, s. 37-38, 42, 50-51, 53-55, 59-60; A.A. Majewski, *Działania wojenne...*, s. 233, 235-236, 239-244; idem, *Aleksander Hilary Połubiński (1626-1679), marszałek wielki...*, s. 198-204, 207, 212-213.

³ A. Rachuba, *Konfederacje wojska litewskiego...*, s. 63-79; K. Bobiatyński, *Michał Kazimierz Pac...*, s. 37-39, 41-57; A.A. Majewski, *Działania wojenne...*, s. 233-243; idem, *Aleksander Hilary Połubiński w latach potopu szwedzkiego (1655-1660)*, w: *Wojsko, wojskowość, miasta. Studia poświęcone Prof. Stanisławowi Herbstowi w stulecie urodzin*, red. K. Bobiatyński, P. Gawron, M. Nagielski, Zabrze 2009, s. 193-199; idem, *Aleksander Hilary Połubiński (1626-1679), marszałek wielki...*, s. 198-218.

Kurlandii i Semigalii stacjonowała też północna armia moskiewska pod wodzą Naszczokina. Wprawdzie Litwini zawarli z nią rozejm w Czadosach (25 kwietnia 1659 r.), lecz zachodziła obawa, że może on zostać zerwany. I wreszcie na przełomie 1659 i 1660 r. książę Chowański przystąpił do ofensywy w Wielkim Księstwie Litewskim, zajmując m.in. twierdzę w Brześciu nad Bugiem⁴. W tej sytuacji Połubiński był zmuszony często rozsyłać szpiegów, aby zdobyć informacje o siłach i zamiarach nieprzyjaciela.

Oprócz tego pisarz polny litewski przeznaczył jeszcze m.in. 200 zł na budowę mostu pod Giegużynem, 200 zł i 15 gr na gratyfikację dla chorych i rannych, 176 zł na odszkodowania za zabite konie i 60 zł na strawę dla więźniów.

Ogółem podczas kampanii w Księstwie Kurlandii i Semigalii oraz w okresie walk z wojskami Chowańskiego na Podlasiu Połubiński wydał z własnej szkatuły 14 508 zł i 7 gr. Po doliczeniu do tej kwoty 750 zł wydanych przez niego na cyrulika po bitwie nad rzeką Basią wychodziło 15 258 zł i 7 gr. Od administratora skarbu litewskiego Adama Macieja Sakowicza otrzymał Aleksander Hilary tytułem zwrotu tego długu 1000 zł. Wypłatę pozostałych 14 258 zł i 7 gr asekurował mu specjalną konstytucją sejm warszawski 1661 r.⁵

Ponadto Połubiński wydał 7108 zł, gdy sprawował naczelną komendę nad częścią sił litewskich podczas oblężenia Warszawy (maj-czerwiec 1656 r.) i bitwy pod Warszawą (28-30 lipca 1656 r.)⁶, zagonu w głąb Prus Książęcych (luty 1657 r.), pościgu za wojskami siedmiogrodzkimi księcia Jerzego II Rakoczego (lipiec 1657 r.), pościgu za moskiewskim wodzem Jurijem Aleksiejewiczem Dołgorukim (który rozbił oddziały litewskie pod Werkami 21 października 1658 r. i wziął do niewoli hetmana polnego litewskiego Wincentego Gosiewskiego) oraz oblężenia i zdobycia Mińska (listopad 1658 r.)⁷. Jednak zwrotu tej kwoty nie domagał się – darował ją Rzeczypospolitej.

W sumie w latach 1656-1660 Aleksander Hilary Połubiński przeznaczył na cele wojskowe 22 366 zł i 7 gr. Była to dość duża kwota, zważywszy na fakt, że nie zaliczał się jeszcze wówczas do osób szczególnie zamożnych, a poza tym znaczna część jego dóbr albo została mocno zniszczona, albo znajdowała się w rękach nieprzyjaciela⁸.

⁴ K. Bobiatyński, *Michał Kazimierz Pac...*, s. 36-39, 42, 49-54; K. Kossarzecki, *Kampania roku 1660 na Litwie*, s. 89-122; A.A. Majewski, *Działania wojenne...*, s. 234-235, 239-241; idem, *Aleksander Hilary Potubiński (1626-1679), marszałek wielki...*, s. 201, 210-211, 213-214.

⁵ *Volumina legum. Przedruk zbioru praw staraniem XX. Pijarów w Warszawie, od roku 1732 do roku 1782 wydanego*, t. 4, wyd. J. Ohryzko, Petersburg 1859, s. 377-378.

⁶ S. Herbst, *Trzydniowa bitwa pod Warszawą 28-30 VII 1656 r.*, w: *Wojna polsko-szwedzka 1655-1660*, red. J. Wimmer, Warszawa 1973, s. 296-330; M. Nagielski, *Bitwa pod Warszawą 1656*, Warszawa 2007, s. 33-70, 106-186; idem, *Bitwa warszawska 1656 roku*, „Almanach Warszawy”, 10/2016, s. 35-59; W. Majewski, *Bitwa warszawska 28-30 lipca 1656 r.*, w: *Z dziejów militarnych Pragi*, red. Z. Grabowski, Warszawa 1998, s. 21-35; idem, *Z dziejów wojskowych Warszawy w roku 1656*, w: *Z militarnych dziejów Warszawy*, red. A. Ajnenkiel, Warszawa 1996, s. 49-67; A.A. Majewski, *Szarża husarska pod Warszawą 29 lipca 1656 roku*, „Przegląd Historyczno-Wojсковy”, 13(54)/2012, nr 3(241), s. 167-174; idem, *Aleksander Hilary Potubiński (1626-1679), marszałek wielki...*, s. 136-151.

⁷ A.A. Majewski, *Aleksander Hilary Potubiński w latach potopu...*, s. 183-186, 191-192; idem, *Aleksander Hilary Potubiński (1626-1679), marszałek wielki...*, s. 161-164, 169-172, 186-187; M. Markowicz, *Najazd Rakoczego na Polskę 1657*, Zabrze-Tarnowskie Góry 2011, s. 125-133.

⁸ A.A. Majewski, *Aleksander Hilary Potubiński (1626-1679), marszałek wielki...*, s. 176-178, 266-267.

Tekst źródłowy

Podstawa wydania: oryg., Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, Archiwum Radziwiłłów II, nr 1432a

Ekspensa na różne potrzeby wojskowe, puszkarzom, furmanom armatnym, szpiegom i innym anno 1659 a die 8 Augusti [VIII], idąc do Kurlandyj

Na budowanie mostu pod Giegużynem⁹ do pana Sielickiego¹⁰ zł **200**.

Panu Wierzchowskiemu na drogę do JMści pana Komorowskiego, oboźnego WKsL¹¹ jadącemu zł **50**.

Do Kierszan i Szawlan¹² kozakowi na strawę zł **1, 15**.

Z osobna kozakom przy panu Wierzchowskim jadącym zł **12**.

Pod Trokami¹³ i Giegużynem na szpiegów i kałauzów zł **50**.

Za proch pod Dziewiałtowem¹⁴ zł **33**.

Kozakowi na strawę za JMścią panem strażnikiem KsL do pana [Samuela Aleksandra] Komorowskiego jadącemu zł **10**.

Kozakowi, który z listami do JMści pana Komorowskiego przyjeżdżał, zł **3**.

Kozakom dwóm spod Neuenburga¹⁶ do pana sędziego zł **2**.

Na szpiegów do pana Michalkiewicza¹⁷ zł **30**.

Panu Wolkanowskiemu, towarzyszowi choremu zł **12**.

Kozakowi na poszcie będącemu na miesiąc zł **25**.

Szpiegom, którzy w obozie szwedzkim byli pod Imołowem, zł **3**.

Na strawę kozakowi z listami do JMści pana [Samuela Aleksandra] Komorowskiego zł **1, 15**.

Z listami na strawę do poszty zł **2**.

Na miesiąc puszkarzom do pana Działkowskiego¹⁸ zł **180**.

Panu Libekowi¹⁹, szlachcicowi kurlandzkemu *ratione* zabitego konia, kiedy na podjeździe był kałauzem, zł **60**.

Na szpiegi JMści panu Szemetowi, rotmistrzowi²⁰ zł **30**.

Za kolet towarzyszowi, który szwedzkiego wziął na podjeździe oficera, zł **12**.

⁹ Giegużyn, miasteczko w powiecie kowieńskim.

¹⁰ Być może chodzi tu o Hrehorego Sielickiego (zm. 1676), towarzysza chorągwi husarskiej Jana Kazimierza poruczeństwa Aleksandra Hilarego Połubińskiego, strażnika połockiego od 1658.

¹¹ Samuel Aleksander Komorowski (zm. 1659), podczaszy wilkomierski od 1635, podstoli od 1642, chorąży od 1650, starosta od 1652, oboźny wielki litewski od 1654.

¹² Szawłany, miasteczko na Żmudzi.

¹³ Troki, miasto wojewódzkie w Wielkim Księstwie Litewskim.

¹⁴ Dziewiałtów, miasteczko w powiecie wilkomierskim.

¹⁵ Władysław Jerzy Chalecki (1606-1668), starosta mozyrski od 1655, strażnik wielki litewski od 1656, porucznik chorągwi husarskiej hetmana wielkiego litewskiego Pawła Jana Sapiehy.

¹⁶ Neuenburg, miasto i zamek w Księstwie Kurlandii i Semigalii.

¹⁷ Jerzy Władysław Michalkiewicz (Michalkiewicz), porucznik chorągwi kozackiej Zygmunta Adama Słuszki.

¹⁸ Bolesław Działkowski, rotmistrz chorągwi piechoty węgierskiej w kompucie litewskim.

¹⁹ Jan Lübeck (Libek, Sierzant, Sarżeta, Szarżeta, Kriwago) (zm. 1664), podoficer wojsk szwedzkich, major wojsk litewskich 1659, pułkownik wolontariuszy litewskich i wojsk kurlandzkich.

²⁰ Mikołaj Samuel Szemet (Szemiot), rotmistrz chorągwi kozackiej w kompucie litewskim.

- Item* spod Guldyngi²¹ na strawę do poszty z listami do JMści pana hetmana²² zł **10**.
 Na szpiegi porucznikowi chorągwie mej tatarskiej zł **10**.
 Towarzyszowi JMści pana strażnika [Władysława Jerzego Chaleckiego] *ratione* zabitego konia na harcu zł **50**.
 Szpiegowi do obozu nieprzyjacielskiego zł **12**.
 Łotyszom trzem na szpiegi zł **3**.
 Chłopowi panu Frankowemu z listami o nieprzyjacielu znać dającemu jadącym zł **1, 15**.
 Za dobytciem Guldyngi na rękę puszkarzom, których od Szwedów zaciągnano, zł **24**.
 Tymże z osobna na przepicie zł **6**.
 Na drugi miesiąc puszkarzowi zł **25**.
 Kozakowi do JMści pana Kmicica²³ zł **5**.
 Od urobienia lawety do drugiego działu zł **12**.
 Do pana [Bolesława] Działkowskiego na jego ręce puszkarzom i furmanom armatnym zł **1004**.
 Za cztery żmudziny z szorem pani oberszterowej Knorowej na Guldyngu wziętej, odsyłając ją do Rygi²⁴, i drugich więźniów, aby też naszych wziętych odesłano, zł **95**.
 Porucznikowi rajtarskiemu tamże wziętemu zł **30**.
 Do Windawy²⁵ z listami posyłając zł **2**.
 Puszkarzom na przepicie pod Szkrundami²⁶ zł **6**.
 Panu Otkińskiemu²⁷ towarzyszowi honorarium zł **60**.
 Pachołkom na przewozie będącym zł **30**.
 Kozakom dwóm do poszty zł **10**.
Item pachołkom na przewozie i ci płyt przyprowadzili zł **6**.
 Kozakom dwóm do JMści pana podstolego WKsL²⁸ zł **10**.
 Na strawę do Grubina²⁹ kozakowi zł **1, 15**.
Item na strawę do poszty zł **10**.
 Panu Grzębskiemu w konwoju przy Szwedach pod Szkrundami zł **30**.
 Trębaczowi szwedzkiemu, który przyjeżdżał od Douglasa³⁰ zł **42**.

²¹ Guldynga (Goldynga), stolica Kurlandii.

²² Paweł Jan Sapieha (1609-1665), dworzanin JKMści, oboźny litewski od 1638, podstoli od 1645, wojewoda witebski od 1646, wojewoda wileński i hetman wielki litewski od 1656.

²³ Samuel Kmicic (zm. 1692), porucznik chorągwi kozackiej Jerzego Karola Hlebowicza, rotmistrz i pułkownik wojska litewskiego od 1656, dzierżawca krasnosielski od 1656, chorąży orszański od 1658, strażnik wielki litewski od 1676.

²⁴ Ryga, miasto w Inflantach u ujścia Dźwiny do Morza Bałtyckiego.

²⁵ Windawa, miasto i zamek w Księstwie Kurlandii i Semigalii.

²⁶ Szkrundy, miasto i zamek w Księstwie Kurlandii i Semigalii.

²⁷ Andrzej Otkiński, towarzysz chorągwi kozackiej hetmana wielkiego litewskiego Pawła Jana Sapiehy.

²⁸ Marcejan Aleksander Ogiński (1632-1690), dworzanin JKMści, stolnik trocki od 1647, chorąży od 1654, cześnik litewski od 1658, podstoli od 1659, stolnik od 1661, krajczy od 1665, wojewoda trocki od 1670, kanclerz wielki litewski od 1684.

²⁹ Grubin (Grobin), miasto i zamek w Księstwie Kurlandii i Semigalii.

³⁰ Robert Douglas (1611-1662), hrabia, generał major kawalerii szwedzkiej od 1643, generał lejtnant od 1647, feldmarszałek od 1656.

- Na strawę do księcia pana koniuszego³¹ kozakowi jadącemu zł 6.
Item na strawę do poszty posyłając zł 6.
 Z Ancen Mujży³² do pana [Marcjana Aleksandra Ogińskiego] zł 6.
 Z osobna dragonowi do Bowska³³ zł 3.
 Feierwerkom na rękę dano zł 30.
 Na strawę do Doblenu³⁴ zł 1.
 Do pana Jaspersa³⁵ po ogniste posyłając apparamenta zł 15.
 JMści panu Giedroyciowi³⁶ do Naszczokina³⁷ zł 30.
 Puszkarzom na miesiąc zł 204.
 Łotyszom na szpiegi i za konia, i na strawę zł 33.
 Towarzyszowi pana Dolskiego³⁸, któremu kula nogę z działa urwała, zł 50.
 Za drugą razą honorarium trębaczowi szwedzkemu zł 47.
 Naszemu trębaczowi do [Roberta] Douglasa zł 18.
 Głuszyńskiemu, posyłając do wojska, zł 2.
 Więźniów posyłając przy panu Bratkowskim zł 10.
 Panu Grzębskiemu, choremu towarzyszowi zł 20.
 Panu Mirskiemu, towarzyszowi choremu zł 36.
 Panu Sinińskiemu, choremu towarzyszowi zł 18.
 Do pana Kotowskiego³⁹, wyprawując na szpiegi na podjazd zł 60.
 Na strawę do grodu żmudzkiego, szukając spraw wojsku należących, które skasowano zł 10.
 Do Litwy kozakowi na strawę zł 8.
 Od prześwidrowania dział w Mitawie⁴⁰ zł 12.
 Przez szpiega, aby co dla znaku w Rydze kupił, zł 10.
 Do Bowska posyłając zł 3, 15.
 Przedawczykom od Szwedów zł 14, 6.
 Dragonowi, który ręce odmroził, zł 1, 15.
 Z osobna na różne ekspensa z swego worka zł 90.

³¹ Bogusław Radziwiłł (1620-1669), dworzanin pokojowy JKMści, chorąży wielki litewski od 1638, koniuszy od 1646, generał gwardii JKMści, generalny gubernator Prus Książęcych od 1657.

³² Ancen Mujża, wieś w Księstwie Kurlandii i Semigalii.

³³ Bowsk, miasto i zamek w Księstwie Kurlandii i Semigalii.

³⁴ Doblenu, miasto i zamek w Księstwie Kurlandii i Semigalii.

³⁵ Jakub Stanisław Jaspers (zm. 1667), oficer kurlandzki, komendant Mitawy 1658, oberszterlejtant wojsk litewskich od 1659.

³⁶ Władysław Michał Juraha Giedroyć (zm. 1674), towarzysz chorągwi husarskiej Jana Kazimierza poruczeństwa Aleksandra Hilarego Połubińskiego, horodniczy smoleński od 1661.

³⁷ Afanasij Ławrentiejewicz Ordin-Naszcokin (zm. 1680), dowódca moskiewski w wojnie z Rzeczpospolitą w latach 1654-1667, dyplomata, dumny dworzanin od 1658, okolniczy i wojewoda pskowski od 1665, bojarzyn od 1667, mnich od 1672.

³⁸ Jan Karol Dolski (1637-1695), rotmistrz i pułkownik JKMści, podstoli słonimski od 1656, wójt piński od 1657, podkomorzy piński od 1662, marszałek 1666-1676, krajczy litewski od 1670, starosta piński od 1675, podczaszy litewski od 1676, marszałek nadworny od 1685, marszałek wielki od 1691.

³⁹ Konstanty Władysław Kotowski (zm. 1665), porucznik chorągwi kozackiej Aleksandra Hilarego Połubińskiego, marszałek mozyrski od 1657.

⁴⁰ Mitawa, stolica Semigalii.

Na strawę do pana Schönaicha, generała pruskiego⁴¹ zł **8**.
 Na miesiąc posztarzowi zł **25**.
 Kozakowi do poszty z listami zł **10**.
 Szpiegowi do Rygi zł **3**.
 Kozakom na strawę do Gdańska⁴² zł **7**.
 Do Libawy⁴³ na strawę zł **10**.
 Kozakom, którzy na poszcie byli do Bowska, zł **25**.
 Do Wilkiji⁴⁴ na strawę po prochy zł **6**.
 Do Wilna⁴⁵ na strawę w konwoju Moskałowi zł **10**.
 Panu Głuszyńskiemu, towarzyszowi postrzelonemu zł **50**.
Item szpiegom dwóm do Rygi zł **6**.
Item drugim tamże zł **10**.
 Na strawę do pana Holczura zł **3**.
 Puszkarzowi mitawskiemu, które na miesiąc dano w Mitawie, zł **18**.
 Osobliwie handlarz grom zł **6**.
 Na różne ekspensa z swojego mieszka zł **120**.
 Na miesiąc puszkarzom zł **204**.
 Do Hazenpotu⁴⁶ na strawę zł **6**.
 Na poszcie będącemu na miesiąc zł **25**.
 Na szpiegi do pana kapitein armesa JMści pana podstolego [Marcjana Aleksandra Ogińskiego] zł **18**.
Item kozakowi drugi raz po prochy do Wilkijej zł **6**.
 Do JMści pana chorążego żmudzkiego⁴⁷ wyprawując zł **8**.
 Dragonowi z działa w rękę postrzelonemu zł **3**.
 Feierwerkowi na miesiąc zł **90**.
Item do Wilkijej kozakom po prochy zł **6**.
 Na różne ekspensa wydano zł **300**.
 Z zamku mitawskiego przedawczykom Szwedom zł **10**.
 Panu Zaleskiemu towarzyszowi chorągwie usarskiej JMści pana hetmana [Pawła Jana Sapiehy] do [Afanasija] Naszczokina zł **60**.
 Szpiegom dwóm do Rygi zł **10**.
 Do Libawy na strawę zł **5**.
 Kozakom, którzy z panem Zaleskim jechali, zł **6**.
 Towarzyszowi postrzelonemu JMści pana [Samuela] Kmicica na harcu zł **30**.
Item do Libawy na strawę zł **5**.
Item szpiegom do Rygi zł **7, 15**.
Item tamże drugim szpiegom zł **4**.

⁴¹ Georg von Schönaich, pułkownik wojsk prusko-brandenburskich.

⁴² Gdańsk, miasto w województwie pomorskim.

⁴³ Libawa (Lipawa), miasto i zamek w Księstwie Kurlandii i Semigalii.

⁴⁴ Wilkija, wieś i dobra na Żmudzi.

⁴⁵ Wilno, miasto wojewódzkie, stolica Wielkiego Księstwa Litewskiego.

⁴⁶ Hazenpot, miasto i zamek w Księstwie Kurlandii i Semigalii.

⁴⁷ Jan Grużewski (zm. 1689), dworzanin pokojowy JK Mści, ciwun Wielkich Dyrwian 1651-1685, chorąży żmudzki od 1658, podkomorzy od 1684.

Kozakom dwóm do JMści pana hetmana [Pawła Jana Sapiehy] zł 6.
Item przedawczykom, sustentując ich, zł 20.
 Panu Kościuszkowi, towarzyszewi z działa postrzelonemu zł 30.
 Puszkarzom na miesiąc zł 204.
 Feierwerkowi zł 90.
 Do pana Hoffmana na sustentacją chłopom do szturmu zł 10.
 Kozakom z listami do JMści pana hetmana [Pawła Jana Sapiehy] zł 20.
 Puszkarzom wojska regimentu JMści pana Paca⁴⁸ podczas szturmu do Mitawy zł 24.
 Trębaczowi Grabońskiemu na strawę do Rygi z panem kapitanem Gadzała⁴⁹ *ratione* armistycyjej zł 12.
 Szpiegom dwóm do Rygi zł 18.
 Puszkarzom dwóm honorarium po objęciu Mitawy, aby prochów na wałach z dział nie brali, zł 60.
 Z osobna puszkarzom do pana [Michała Kazimierza] Paca zł 30.
 Do JMści pana chorążego żmudzkiego posyłając zł 5.
 Furmanom armatnym *ad rationem* zł 100.
 Do Liwer Mujży⁵⁰ kozakowi na strawę zł 3.
 Do Dundagi⁵¹ do pana Sierżanta⁵² zł 4.
 Trębaczowi szwedzkiemu honorarium zł 30.
 Panu Iszorze⁵³ do JMści pana hetmana [Pawła Jana Sapiehy] zł 70.
 Panu Ciechanowskiemu do JMści pana wojewody ruskiego⁵⁴ zł 50.
 Na strawę do Jurborku⁵⁵ zł 1.
 Za piętnaście cetnarów prochu, po zł 170 każdy cetnar, zł 1500.
 Za ołów zł 30.
 Mosty płyty pod Mitawą kosztowali zł 200.
 Za przewóz pod Szkrundami zł 30.
 Za konia drugiemu szpiegowi do [Roberta] Douglasa zł 20.
Item na różne wojskowe ekspensa z swego worka zł 266.
 Na strawę dragonom z Szadowa⁵⁶ do Mitawy zł 4.
 Puszkarzom na miesiąc zł 204.
 Z osobna feierwerkowi *ad rationem* zł 30.
 Dragonowi na strawę do JMści pana [Marcjana Aleksandra] Ogińskiego zł 3.
Item do armaty posyłając zł 2.

⁴⁸ Michał Kazimierz Pac (1624-1682), cześnik litewski od IV 1659, oboźny od 29 X 1659, wojewoda smoleński i hetman polny litewski od 1663, kasztelan wileński i hetman wielki litewski od 1667, wojewoda wileński od 1669.

⁴⁹ Jerzy Cypriakiewicz Gadzała (zm. po 1692), chorąży gwardii JKMści od 1653/1654, kapitan regimentu dragonii Eberhardta Fryderyka von Alten Bockum od 1659, major od 1661.

⁵⁰ Liwer Mujża, wieś w Księstwie Kurlandii i Semigalii.

⁵¹ Dondangen, miasto i zamek w Księstwie Kurlandii i Semigalii.

⁵² Chodzi o Jana Lübecka.

⁵³ Aleksander Iszora, towarzysz chorągwi husarskiej Jana Kazimierza poruczeństwa Aleksandra Hilarego Połubińskiego.

⁵⁴ Stefan Czarniecki (1599-1665), kasztelan kijowski od 1655, regimentarz koronny od 1656, wojewoda ruski od 1657, wojewoda kijowski od 1664, hetman polny koronny 1665.

⁵⁵ Jurbork, miasteczko nad Niemnem na Żmudzi.

⁵⁶ Szadów, miasteczko w powiecie upickim województwa trockiego, ośrodek starostwa niegrodowego.

- Do JMści pana hetmana [Pawła Jana Sapiehy] posyłając kozakowi na strawę zł **3**.
 Kozakowi na strawę do poszty zł **8**.
 Na strawę kozakowi do Chowańskiego⁵⁷ z Moskałem zł **9**.
Item z ordynansem do armaty zł **2**.
 Do Brześcia⁵⁸ szpiegowi zł **5**.
 Kozakowi do JMści pana wojewody ruskiego [Stefana Czarnieckiego] zł **24**.
 W Zabłudowie⁵⁹ na szpiegi do Brześcia zł **12**.
 Panu Możeykowi do JMści pana wojewody ruskiego zł **30**.
 Dragoniej, co z nim jachali, zł **6**.
 Na strawę do JMści pana podstolego [Marcjana Aleksandra Ogińskiego] zł **1**.
 Na strawę do JMści pana hetmana [Pawła Jana Sapiehy] zł **2**.
 Na przyjęcie różnych posłów [do] traktowania, sustentując się na miejscu hetmańskim publiczne wydatki, ujmując wojska, drugą razą kupując prochy na różnych, [na które z ołowiem wyszło zł **2400**⁶⁰], inne różne w wojsku mając ekspensa, których się tu nie specyfikuje, zł **6300**.
 Za smołę pod płótna, postronki, siarkę do kul ognistych i inne potrzeby ogniste zł **60**.
 Panu Kuszelewskiemu [z] chorągwi JMści pana Słuszki⁶¹, gdy do Mitawy chodził na szpiegi, zł **30**.
 JMści panu [Samuelowi] Kmicicowi, gdy z partyją chodził na szpiegi, zł **30**.
 Za lawetę urobioną pod moździerz w Mitawie zł **9, 16**.
 Więźniom trzykroć po zł **20** na strawę, zł **60**.
- W Milejczycach⁶²
 Kozakowi do Warszawy zł **3**.
Item z kopiami hramot [Iwana Andrejewicza] Chowańskiego, gdy jeździł do JMści pana hetmana [Pawła Jana Sapiehy], kozakom na strawę dano zł **6**.
 Kozakom dwóm do Chowańskiego wyprawując strony przyobiecanego *armistitium* zł **10**.
 JMści panu [Władysławowi] Giedroyciowi do Chowańskiego jadącemu i kozakom przy nim zł **60**.
 Z Rudy⁶³ szpiegowi i z Rzeczycy⁶⁴, który powrócił od Brześcia, zł **8**.

⁵⁷ Iwan Andrejewicz Chowański (zm. 1682), kniaź, stolnik carski, bojarzyn, wojewoda tulski od 1650, wiaziemski od 1651, mohylewski od 1656, pskowski od 1657, smoleński od 1670, Nowogrodu Wielkiego od 1672, dowódca strzelców od 1680, stracony za bunt przeciwko carównie Zofii.

⁵⁸ Brześć, twierdza i miasto wojewódzkie nad Bugiem.

⁵⁹ Zabłudów, miasteczko i dobra nad Melecina w powiecie grodzieńskim województwa trockiego.

⁶⁰ ^a *Wyrazy nadpisane*.

⁶¹ Zygmunt Adam Słuszka (1628-1674), rotmistrz i pułkownik wojska litewskiego, chorąży nadworny litewski od 1649, wielki od 1656, starosta rzeczycki w latach 1658-1673.

⁶² Milejczyce (Mielejczyce), wieś w ekonomii brzeskiej.

⁶³ Ruda, wieś w ekonomii brzeskiej.

⁶⁴ Rzeczyca, wieś w ekonomii brzeskiej.

Kozakowi do pana starosty mielnickiego⁶⁵, drohickiego⁶⁶ i pana wojewodzica nowogródzkiego⁶⁷ zł **6**.

Kozakom znowu z listami do JMści pana kawalera⁶⁸, aby z chorągwiami do koniunkcyjnej pospieszał, także i do JMści pana wojewodzica nowogródzkiego [Jerzego Piotra Wiaźewicza] o tymże pisząc zł **9**.

Posłańcom do panów komisarzy do Włodawy⁶⁹, do pana starosty łukowskiego⁷⁰ zł **12**.

Przewodnikowi zł **2,5**.

Jastunowi zł **3**.

Za konia pod kałauza, który koń potym zgiął, zł **46**.

Dragonom dwóm na odwiad o nieprzyjacielu do Mielejczyc zł **6**.

Item czterem dragonom na szpiegi posłanym zł **12**.

Koni parę pod Moskwę, odsyłając do Chowańskiego, zł **118**.

Moskalowi, który konwojem był przy moich kozakach, zł **6**.

Szpiegom różnym, jeżeli do Mielejczyc przyszli, osobliwie w Mielejczycach co się działo zł **13**.

Kałauzom, którzy chodzili do Milejczyc z podjazdami kilkakroć, zł **5**.

Osobliwie za Bug⁷¹ przeszedłszy, chłopowi kłaczę dano i nagrodzono, co kilkakroć chodził szpiegując zł **20**.

Chłopom, co w Krzemieńcu armatę przeprowowali i wojsko przez łód, zł **2**.

Do JMści pana wojewody ruskiego [Stefana Czarnieckiego] dwakroć posyłając zł **10**.

Towarzysza do JMści pana hetmana [Pawła Jana Sapiehy] posyłając zł **6**.

Do armaty na strawę zł **2**.

Z Wohynia⁷² do JMści pana [Samuela] Kmicica i pana wojewodzica nowogródzkiego [Jerzego Piotra Wiaźewicza] zł **4**.

Do panów komisarzy przez tegoż, co do IchMMściów był przysłany, zł **6**.

Do Bobrownik⁷³ do JMści pana wojewody nowogródzkiego⁷⁴ i do JMści pana hetmana zł **5**.

Do JMści pana [Marcjana Aleksandra] Ogińskiego do wojska posyłając zł **3**.

Item, aby wojsko stało w gromadzie, kozaka posyłając zł **1, 15**.

Pod Brześć dwóm szpiegom Żydom zł **12**.

Summa summarum [zł] **14 508, 7**

⁶⁵ Wojciech Emeryk Mleczo (1625-1673), wojewoda podlaski od 1665, starosta mielnicki 1646-1673.

⁶⁶ Zbigniew Ossoliński (zm. 1679), podstoli nurski od 1633, kasztelan czerski od 1655, wojewoda podlaski od 1661, starosta drohicki 1646-1679.

⁶⁷ Jerzy Piotr Wiaźewicz (zm. 1661), horodniczy witebski 1653-1659, chorąży smoleński od 1661, pułkownik JKMści.

⁶⁸ Mikołaj Władysław Judycki (zm. 1667), dworzanin JKMści, skarbnik rzeczycki od 1636, cześnik od 1639, stolnik od 1640, generał artylerii litewskiej od 1654, kasztelan nowogródzki od 1660, kawaler maltański.

⁶⁹ Włodawa, miasto nad Bugiem w powiecie i województwie brzesko-litewskim.

⁷⁰ Stanisław Widlica Domaszewski (zm. 1667), sędzia ziemski łukowski od 1650, starosta łukowski od 1658, kasztelan lubelski od 1663.

⁷¹ Bug, rzeka, lewy dopływ Narwi.

⁷² Wohyń, wieś w ekonomii brzeskiej.

⁷³ Bobrowniki, wieś w powiecie grodzieńskim województwa trockiego.

⁷⁴ Krzysztof Wołodkiewicz (Wołodkiewicz) (zm. 1670), dworzanin i rotmistrz JKMści, pisarz ziemski miński od 1632, wojewoda nowogródzki od 1658.

Przy tym z szkatuły JMści pana hetmana [Pawła Jana Sapiehy] na ekspensa publiczne wzięłem **4800** zł.

Te pieniądze wyszły wszystkie przy innych ekspensach tamże w Kurlandycji będące i z wojskiem idąc za ordynansem JMści pana hetmana.

Cokolwiek zaś na generalnej komandzie będąc, za Węgrami chodząc, podczas warszawskiej ekspedycyjej, oblężenia Warszawy i potrzebie pod Bródnem⁷⁵, po wileńskiej za Dołgorukim⁷⁶ idąc, Mińska dobywając i na chorych kładąc, teraz zaś Kopyś⁷⁷, Szklów⁷⁸ odbierając, pod Smoleńsk⁷⁹ chodząc, na szpiegi i inne wojskowe ekspensa, czego się nie upominam, i w tej sumie kładzie się plus minus wydałem zł **7108**. Dla pokaleczonych i postrzelanych w potrzebie z [Jurijem] Dołgorukim pod Basią⁸⁰ cyrulikowi zł **750**.

Suma wydatków zł **14 508, 7**.

Cyrulikowi zł **750**.

Summa summarum [zł] **15 258**.

Na to doszło mię od JMści pana administratora⁸¹ zł **1000**.

Restat winno zł **14 258, 7**.

Te ekspensa przed nami deputatami, tak z senatu jako i z koła poselskiego wysadzonemi dostatecznie likwidowana, którą *in vim atestationis* naszymi podpisujemy rękoma. Pisan w Warszawie *anno 1661 die 13 Junii* [VI] na sejmie.

Tom[asz] Ujejski, biskup [warmiński]⁸²

Jerzy Białożor, biskup smoleński, komisarz do likwidacyjej⁸³

M[ikołaj] Stefan Pac, wojewoda trocki, deputat do likwidacyjej⁸⁴

Aleksander Naruszewicz, podkanclerzy WKsL, deputat do likwidacyjej⁸⁵

Krzysztof Zawisza, marszałek wielki WKsL, komisarz do likwidacyjej⁸⁶

⁷⁵ Bródno, wieś w powiecie warszawskim województwa mazowieckiego.

⁷⁶ Jurij Aleksiejewicz Dołgoruki (zm. 1682), kniaź, wojewoda putywlski od 1646, bojarzyn od 1648, tytularny namiestnik suzdalski od 1655, drugi wojewoda Nowogrodu Wielkiego od 1656, wojewoda miński od 1658, wileński od 7 V 1658, wojewoda wojsk moskiewskich w wojnie Moskwy z Rzeczpospolitą od 1654, dyplomata.

⁷⁷ Kopyś, miasteczko nad Dnieprem w powiecie orszańskim województwa witebskiego.

⁷⁸ Szklów, miasto nad Dnieprem w powiecie orszańskim województwa witebskiego.

⁷⁹ Smoleńsk, twierdza i miasto wojewódzkie nad Dnieprem.

⁸⁰ Basia, rzeka na Białorusi, prawy dopływ Proni.

⁸¹ Adam Maciej Sakowicz (zm. 1662), podkomorzy oszmiański 1628-1649, podwojewodzi wileński 1633-1640, koniuszy wileński od 1645, starosta oszmiański od 1649, wojewoda smoleński od 1658, administrator skarbu litewskiego 1659-1662.

⁸² Tomasz Ujejski (1613-1689), sekretarz JKMści, biskup kijowski od 1656, biskup sufragan i administrator warmiński od 1659, jezuita.

⁸³ Jerzy Białożor (zm. 1665), sekretarz JKMści, pisarz skarbowy litewski od 1649, regent kancelarii mniejszej litewskiej 1650-1655?, kustosz wileński 1652, biskup smoleński od 1658, wileński od 1661.

⁸⁴ Mikołaj Stefan Pac (zm. 1684), wojewoda trocki od 1651, kasztelan wileński od 1670, biskup wileński od 1671.

⁸⁵ Aleksander Krzysztof Naruszewicz (zm. 1668), pisarz wielki litewski od 1654, podkanclerzy od 1658.

⁸⁶ Krzysztof Zawisza (1578-1670), łowczy litewski od 1629, starosta miński 1631-1652, pisarz wielki litewski od 1637, marszałek nadworny litewski od 1649, marszałek wielki litewski 1654-1669, kasztelan wileński 1669-1670.

Andrzej Kotowicz, pisarz WKsL, komisarz do likwidacyj⁸⁷
Marcjan Ogiński, podstoli WKsL, poseł województwa trockiego i deputat do likwidacyj⁸⁸
Piotr Galimski, starosta orszański⁸⁸
Stanisław Zaręba, sędzia ziemski i poseł wojew[ództwa] sandomierski[ego]⁸⁹
Jan Chrapowicki, podkomorzy smoleński, deputat do likwidacyj⁹⁰ m[anu] p[ropria]
Krzysztof z Żalego Żelski, pisarz ziemski ziemie bielskiej⁹¹ m[anu] p[ropria]
Jan Kiersnowski, sędzia ziemski nowogródzki, starosta dziewieniski⁹²
M[ikołaj] F[ranciszek] Rossochacki, sędzia ziemski trocki, pisarz skarbowy WKsL⁹³

---

⁸⁷ Andrzej Franciszek Kotowicz (zm. 1682), dworzanin JKMści, starosta grodzieński od 1652, kuchmistrz litewski od 1657, horodniczy i derewniczy wileński od 1657, pisarz wielki litewski od 1658, kasztelan wileński od 1672.

⁸⁸ Piotr Samuel Galimski (Galiński) (zm. 1666), stolnik orszański od 1635, podstarości od 1643, marszałek od 1652, starosta od 1656.

⁸⁹ Stanisław Zaręba (Zaremba) (zm. 1685), pisarz grodzki korczyński, pisarz ziemski sandomierski od 1654, sędzia od 1660.

⁹⁰ Jan Antoni Chrapowicki (1612-1685), dworzanin skarbowy JKMści od 1646, pisarz ziemski smoleński 1650, chorąży już VI 1650, podkomorzy od 1659, wojewoda witebski od 1669, pamiętnikarz.

⁹¹ Krzysztof Żelski (zm. po 1676), pisarz ziemski bielski od 1655.

⁹² Jan Kiersnowski (zm. 1671), podwojewodzi nowogródzki 1616-1618, podsędek nowogródzki od 1619, sekretarz królewski od 1628, sędzia ziemski nowogródzki od 1659, wojewoda nowogródzki od 1670, jednocześnie starosta dziewieniski.

⁹³ Mikołaj Franciszek Rossochacki (zm. 1685), pisarz grodzki trocki od 1650, pisarz ziemski od 1653, pisarz skarbowy litewski od 1658, sędzia trocki od 1659, pisarz ziemski wileński od 1667, ciwun trocki od 1670.